

Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ

İnsanı doğadan ayırmak mümkün değildir. Dünyaya gelen her insan bir bakıma doğa ile yüz yüzedir. Aynı durum insanların oluşturduğu toplumlar için de söz konusudur. Ancak, toplumların yaşadıkları coğrafyaya, o coğrafyanın iklim şartlarına, toplumu oluşturan sosyal yapıdaki düşünce biçimine, o toplumun doğaya bakış açısına ve doğa ile olan ilişkilerine göre, insan ve doğa konusundaki değerlendirmeler de farklılaşır. Aynı durum üzerinde duracağımız *Dede Korkut* hikâyeleri için de geçerlidir.

Türk dili ve edebiyatı alanında çalışanların yakından bildikleri üzere, Dede Korkut, Türk destan edebiyatının ve XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin doruğa yükselmiş değerli bir eseridir. Bu eser büyük bir Oğuz destanının parçalarından oluşmakta ve birbirinden bağımsız 12 hikâyeyi içine almaktadır. *Boy* adı verilen bu hikâyelerde, olaylar bakımından başlıca iki farklı tabaka göze çarpıyor. Bunlardan birincisi, Oğuzların Yakın Doğu'ya gelmeden önceki yaşamlarına ait hatıralardır. Zaman olarak MS IX-X. yüzyıllar arasına girer. Coğrafya olarak da *Isız Göl*'ün batısı ile Sırderya Irmağının kuzeyindeki steplerdir. İkinci tabaka ise Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu ile Azerbaycan bölgesini içine alan olaylarla ilgili hatıralardır. Zaman açısından Akkoyunlu Devleti'nin o bölgelerde egemen olduğu döneme rastlar. Dolayısıyla, Dede Korkut hikâyelerinde her iki dönemin tarihî olayları ve ortak kültür değerleri destani bir anlatımla iç içe girmiş bulunmaktadır.¹

Eser, konusu bakımından göçebe yaşam sürdüren Oğuzların *hanlar* ve *beyler* zümresinin yaşayışına ilişkin destani hatıraları içine alır. Bu nedenle, yerleşik şehir hayatına geçmiş Oğuzların dünya görüşünden ve yaşayış biçim-

¹ Dede Korkut hikâyeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. M. Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, I, TDK Ankara 1994, s. 1-70; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkut'un Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı yay., İstanbul 1973, Giriş, I-VI. bölümleri, s. I-CDLII; Sadık Tural, *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*, Yüce Erek yay., Ankara 2006, s. 223-314; "III Yol Gösteren Atalardan Biri: Korkut Ata".

lerinden farklı bir özellik taşır.

Hikâyelerde geçen şahısların hayalî değil, yaşamış şahıslar olduğu kabul edilmektedir. Çünkü kahramanlardan her biri ad ve sanları belli, siyasi mevkileri, değişmeyen beylerden biridir. Bu şahısların tarihçe tespit edilmemesi, Oğuzlar hakkındaki bilgilerimizin azlığından ileri gelmektedir. Tabiat-üstü bir varlıkla, Azrail'le boğuşan Deli Dumrul'un bile adı ve lakabı uydurma değildir. Duka Koca'nın oğludur ve bir beydir. Yüreği pek, atılğan, çabuk parlayan biri olduğu için *deli* diye vasıflandırılmıştır.

Dede Korkut hikâyelerinde, destan tipi eserlerde görülen çok canlı, akıcı ve etkileyici bir dil ve üslup özelliği yer alır. Hikâyeleri anlatan *Dede Korkut* adında bir ozanlar piridir. Eserdeki bu dil ve üslup mükemmelliği, yapılan tasvir ve benzetmelerde, doğayı yaşamın içine sokan, doğa ile bütünleşen çok canlı bir konuşma diline dayanan ve nazımdan nesre, nesirden nazıma uzanan akıcı bir söyleyişle sağlanmıştır. Özet olarak Oğuzların yaşayış biçimleri, âdetleri, gelenekleri, dünya görüşleri ve bütünü ile sosyal yaşamları zamanın imbiğinden süzülerek, Türk dilinin doğal anlatım gücünden kaynaklanan etkileyici, mükemmel bir üslupla hikâyelere yansıtılmış bulunmaktadır.

Oğuzların *hanlar* ve *beyler* zümresi göçebe yaşam sürdürdükleri için kışın ovaya inmişler, yazın yaylaya geçerek çadır hayatı yaşamışlardır. Eserde atlı göçebe uyarılığının çok tantanalı ve zengin bütün özellikleri karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyelerdeki Oğuz insanını iki temel nedenle doğadan ayırmak mümkün değildir. Birinci neden göçebe yaşayışını düzenleyen ana etkenin doğrudan doğruya doğanın kendisi olmasıdır. İkinci neden, eserde yer alan, Türklerin *Gök Tanrı* dönemine ait inanış ve kalıntılardır. Gerçi Oğuzlar X. yüzyılda artık İslam dinine girmiş bulunuyorlardı. *Dede Korkut*'ta da sık sık İslamlıkla ilgili söyleyişler yer alır. Ancak, Türklerin İslamlıktan önce *Gök Tanrı* inanışına bağlı olmaları ve bu inanışta, doğanın çok önemli bir yer tutması dolayısıyla, Oğuz boyunun hikâyelere yansımış hatıralarında ağaç, dağ, su, göl gibi çok çeşitli doğa öğeleri de önemli bir yer tutmaktadır.

Doğa, bir destan döneminden geçmiş olan Oğuzların yaşam biçimini ve sosyal yapısını hem sert ve acımasız yönü ile hem de okşayıcı, insan ruhuna ferahlık veren sevimli yönü ile etkilemiştir. Aşağıda doğanın bu iki yönlü etkilerinin esere yansımış görüntüleri üzerinde durulacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi, hikâyelerde Oğuzların yaşam biçimi doğaya bağlı olduğundan yaşayışlarını düzenleyen temel etken doğanın kendisidir. Göçebe kültüründe, doğa ve çevre şartlarının getirdiği güçlükler karşısında, hayatta kalabilmek için o güçlüklerle boğuşmak ve onları yenmek zorunlulu-

Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa

ğu vardır. Dolayısıyla bu insanların yaşamı sürekli harekete ve mücadeleye dayanmıştır. Kendine güven duyma ve doğaya egemen olma ancak bu güçlüklerin yenilmesi ile sağlanabilecektir. Bundan dolayı da dünyaya bakış açılarında ve kişiliklerinin oluşmasında doğa en önemli etken olmuştur. Doğanın haşın, yıpratıcı yapısına karşı koyma duygusu, bu insanlara hareketli ve fizik yapıları güçlü birer kişilik kazandırmıştır. Bundan dolayıdır ki, hikâyelerin hemen hepsinde doğa olaylarındaki güçlükleri yenmiş kahraman tipleri ile karşılaşılır. Nitekim eserin 1. hikâyesini oluşturan *Dirse Han Oğlu Bugaç Han* hikâyesinde, daha kendisine bir ad konmamış olan Dirse Han'ın oğlu 15 yaşına geldiğinde, hanlar hanı Bayındır Han'ın meydana saldıdığı güçlü bir boğa ile karşı karşıya kalır. O meydana yaptığı çetin bir boğuşmadan sonra boğayı yener ve öldürür. Oğuz geleneğinde 15 yaşına girmiş olan bir gence, doğa karşısındaki başarısını ispatlayan bir kahramanlık yapmadan ad verilemeyeceği için, Oğuz beyleri bu başarı karşısında oğlanın etrafında toplanırlar. Ona ad koymak, babası Dirse Han'dan taht ve beylik istemek için ozanlar ozanı Dede Korkut devreye girer. Babasından taht ve beylik alınır. Oğlana da boğayı öldürdüğü için "boğa gibi güçlü" anlamına gelen *Bugaç* adı verilir.²

Bu hikâyede, ikinci bir örnek olarak kurdukları tuzakla Dirse Han'ı yakalayıp, ellerini bağlayıp, boynuna ip takıp günlerce yaya yürüterek kâfir (düşman) iline götürmekte olan kırk namert vardır. Oğuz beyleri durumdan haberdar değildir. Annesinin isteği üzerine, oğlu Bugaç Han, arkadan yetişerek bu kırk namert ile yaptığı mücadelede onları öldürür ve babasını kurtarır. Bu kez hanlar hanı Bayındır Han, Bugaç'a taht ve beylik verir. Dede Korkut gelip destanlar söyler.³

İkinci hikâyeyi oluşturan *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması* hikâyesinde de kâfirler azgını Şökli Melik'in yedi bin askeri, gece baskını ile Salur Kazan'ın evini barkını yağmalayıp kırk ince belli kız ile karısı Burla Hatun'u ve üç yüz yiğit ile oğlu Uruz'u tutsak ederler. Ayrıca Şökli Melik, Kazan Han'ın bin koyununu almak için altı yüz asker gönderir. Kazan Han'ın çobanı Karaçuk Çoban'ın iki kardeşini yanına alarak tepe gibi taş yığarak ağılı korumak için gösterdiği olağanüstü çaba ve kahramanlık da bu niteliktedir.⁴ Bu öyle bir güç ve kahramanlıktır ki, düşmanlarca büyük bir ağaca bağlanan çoban, ağacı kökünden kopararak arkasına almış ve düşmanın kaçırmakta olduğu Kazan Han'ın ardından koşarak ona yetişmiştir.⁵ Daha sonra bütün

² Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, TDK yay., Ankara 1994, s. 73-78.

³ M. Ergin, *age.*, s. 90-94.

⁴ M. Ergin, *age.*, s. 97-98.

⁵ M. Ergin, *age.*, s. 105.

öteki Oğuz beylerinin de yetişmesi ile yapılan savaşta Kazan Han, hanımı, oğlu ve kırk ince belli kız kurtarılmıştır. Oğuz geleneğinde kahramanlık gösterenlerin mutlaka ödüllendirilmesi gerektiğinden, Karaçuk Çoban'ın beyine olan sadakat ve gösterdiği kahramanlık dolayısıyla, Kazan Han tarafından kendisine imrahorluk verilmiştir.⁶

Bu hikâyede, Kazan Han'ı düşman esaretinden kurtaran bütün öteki Oğuz beylerinin kahramanlıkları da sayılmıştır. Hepsi de birbirinden farklı çeşitli mucizevi kahramanlıklar göstermiş olan beylerdir.⁷

Aynı kahramanlık, evlenecek bir yiğidin evleneceği kızla atlı yarışa girerek onunla güreşip, onu yenmesi şartına da bağlıdır. *Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek* hikâyesinde, Bamsı Beyrek'in beşik kertme nişanlısı Banu Çiçek'le evlenebilmesi için, Banu Çiçek delikanlıya güreş teklif eder. Aralarında yapılan güreşte, Bamsı Beyrek ancak Banu Çiçek'i yendikten sonra kıza nişan yüzüğünü takabilmiştir. Bu türlü, çok kez iç içe girmiş kahramanlık gösterileri eser boyunca karşımıza çıkan olaylardır.

Görülüyor ki, bütün bu Oğuz toplumunda, göçebe kültürüne bağlı oldukları için, doğa karşısında hep güçlü olma gereği vardır. Hikâyelerde gücü ve kudreti temsil eden kahraman tipi ideal insan tipidir. Daha doğrusu ideal insan tipini yaratan şey, tabiatın gereğinden kaynaklanan güç ve kuvvettir. Dolayısıyla insanı değerlendirme ölçüleri de bütünüyle doğaya bağlıdır. Burada söz gelişi Yunus Emre'nin şiirlerinde gözümüze çarpan toplumla bütünleşmiş aklın kontrolündeki, mala ve maddeye önem vermeyen olgunluğa erişmiş derviş insan tipini bulamayız.⁸

Dede Korkut'ta kişiyi simgeleyen özellik güçtür, güçlü olmaktır. Bu da doğa ile mücadelede onun sert şartlarına karşı koyabilme gereğinin ortaya koyduğu bir sonuçtur.

Hikâyelerde kahramanların vücut yapıları, binek hayvanları ve kullandıkları eşyalar, yine doğa koşullarının gerekli kıldığı abartılı özelliklere sahiptir. Nitekim Dirse Han'ın bir evlat sahibi olmak için kurban ettiği hayvanlar, atın aygır, devenin buğra, koyunun koç cinsidir. Bayındır Han'ın buğası "damızlık erkek hayvan", kaskatı taşa boynuzunu vursa onu un gibi eritecek güçtedir.⁹ Beylerin bindikleri atlar, iyi koşan, iri yapılı küheylan cinsi bidevi atlar, iyi cins kızıl renkli konur at veya boz aygırdır. Eserdeki olayları izlerken

⁶ M. Ergin, *age.*, s. 112.

⁷ Bu konuda gerekli bilgi için bk. M. Ergin, *age.*, s. 112-113.

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Dursun Yıldırım, "Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat, Tabiat, Tanrı ve Ölüm", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XX (İstanbul 1972), s. 38, 39 ve ö.t.

⁹ M. Ergin, *age.*, s. 81.

Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa

göze çarptığı üzere, kahramanların kişiliklerinde yer alan öfke ve hırs da yine bu toplumun doğaya üstün gelme eğiliminden doğan bir özelliktir. Doğa ile mücadelede üstün gelme özelliği kahramanların kullandıkları çeşitli alet ve eşyalarda bile göze çarpar. Nitekim Karaca Çoban'ın sapanının ayası üç yaşındaki dana derisinden, kolları üç keçi derisinden yapılmıştır. Öyle ki, her atışında iki batman taş atar; attığı taş yere düşmez. Düşse de toz gibi savrulur. Bazı görüşlere göre, bu tür eserlerde yer alan abartılı anlatım, insanın doğaya egemen olma duygusundan değil, tabiat ortasındaki yalnızlık ve korku heyecanından kaynaklanmaktadır.¹⁰

Doğa koşullarındaki sertlik ve çevrelerindeki kendilerini sürekli rahatsız eden farklı toplumlar ile mücadele mecburiyeti, göçebe kültürüne bağlı Oğuz insanına aynı zamanda akıncı ve savaşçı bir kişilik de kazandırmıştır. Bunlar “düşman” ve “kâfir” diye adlandırdıkları ve kavim adlarını vermedikleri komşu topluluklar ile sık sık savaşmakta, yurtlarını onların tuzak ve yağmalarından koruyabilmek için gerektiğinde akınlar yapmaktadırlar. Yapılan savaşlarda Oğuzların hep galip duruma geçtikleri gözlenmektedir.

Bu göçebe toplum, avcılık ve çobanlık dönemini yaşamakta olduğundan, sosyal yaşam biçimi ve ekonomik yapı da doğa ile iç içedir.

Doğa ve çevre koşullarının Oğuz insanına verdiği mücadelecilik ruh ve kimlik özelliğine rağmen, insan yapısında var olan doğruluk, iyilik, saygı gibi değerler Dede Korkut hikâyelerinde de yer almaktadır. Toplumda birlik ve beraberliği sağlayan değerler bunlardır. Ortak yaşamda katlanılamayan en kötü vasıf yalancılıktır. Böyle bir özellik taşıyan kimse, ömür boyu horlanır ve damgalanır. Bamsı Beyrek hikâyesindeki Yalancı oğlu Yartacuk'ta olduğu gibi.¹¹

Birçok iyi vasfın ve imrenilecek özelliklerin temsilcisi olan *Korkut Ata*,¹² her hikâyenin bağlantısında ortaya çıkmaktadır. Çünkü o, töre ve geleneklerin uygulayıcısıdır. Toplumun iyilik simgesidir. Tanrıdan beklenen bütün iyilikler, onun hanlara, beylere uğur dileyen ve *yöm vermek* diye adlandırılan hayır duaları ile dile getirilir.

Dede Korkut hikâyelerinin en önemli özelliklerinden biri de anlatımlarda tabiat ve hayvanlarla ilgili geniş ve canlı benzetme ve tasvirlerin yer almış olmasıdır. Olaylar anlatılırken, tasvirler yapılırken hep doğadan ve doğadaki olaylardan güç alınmıştır. Öyle ki, bu hikâyelerde Oğuz insanının iç dünyası

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Zeki Ömer Defne, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*, TDK yay., Ankara 1988, s. 11 ve öf.

¹¹ M. Ergin, *age.*, s. 132 vb.

¹² *Korkut Ata* veya *Dede Korkut* adlarının köken yapısı ile ilgili bir değerlendirme için bk. Sadık Tural, *age.*, s. 269-279.

doğadaki bitki, çiçek ve hayvanlarla bütünleşmiş gibidir. İnsan psikolojisine doğanın güzelliği ve çekiciliği karışmış gibidir. Benzetmeler çok canlı ve belirleyicidir. Söz gelişi sevgilisinin beyaz teninden ve kırmızı yanaklarından söz eden yiğit, “kar üzerine damlamış kan gibi” benzetmesini yapar. Hanlar, karılarının boylarını selviye, yanaklarını güz elmasına, kaşlarını kurulu yaya, ağızlarındaki küçüklük zarafetini bir çift bademe, kızların, gelinlerin güzelliklerini kazdaki güzele benzeterek onlara selvi boylum, güz elmasına benzer al yanaklım, koşa çift badem sığmayan dar ağızlım diye seslenirler. Sevgilinin iri siyah gözlerindeki süzgülük “kara kıyma göz” diye vasıflandırılır. Oğuz Han ve beyleri ile bunların yanlarındaki kızların güzellik ve zarafeti “kırk ince belli kız olarak” vasıflandırılır. Dağların üzerindeki tümsekler, çıkıntılar güzel göğüslü bir kadına benzetilerek onlar “göksü güzel kaba (heybetli) dağlar diye nitelendirilir. Sabahları serin serin esen tan yellerinden söz ederken onları “salkım salkım” estirirler. Ağaçlardan, güzel ötüşü ile ün yapmış “sakallı turgay (toygay) kuşunun cıvıltıları duyulur. Ülkedeki dağlar, heybetli ala dağlardır. Üzerindeki ağaçlar, etrafına geniş gölge veren gölgelice ağaçlardır. Hanlar ve beyler şölenlerde tepe gibi et yığarlar, göl gibi kırmızı (süt) sağdırırlar. Eser boyunca böyle kalıp hâlinde pek çok benzetmeler yer almıştır.

Dede Korkut’taki tabiat renklerinin sembolik anlamları da vardır: Karanın kaygı, üzüntü ve aşığılamayı, kırmızının çekiciliği, beyaz ve boz’un itibarı simgelemesi gibi.

Dede Korkut hikâyelerine güzellik katan özelliklerden biri ve en belirgin olanı da Oğuz insanının doğayı canlı bir varlık gibi görerek onunla özdeşleşmiş olmasıdır. Burada da insan psikolojisi ile doğa iç içe girmiş durumdadır. Ova ve yayla yaşamının göçebe kültürü, doğayı insanın ayrılmaz bir parçası durumuna getirmiştir. Bu nedenle doğanın dağları, ağaçları, ormanları, ırmaqları, gölleri, geyikleri, kuşları sanki insan dilinden anlar somut canlı birer varlıkmiş gibi onlara seslenilir; onlarla konuşulur; onlara dua ve beddualar yapılır. Eser boyunca bu nitelikte pek çok örnek vardır. İşte bunlardan bir ikisi: *Dirse Han’ın Oğlu Buğaç Han* hikâyesinde, Buğaç Han’ın anası, oğlunu Kazılık Dağı’nda yaralı olarak bulunca, dağa seslenmekte, oğlunun yaralanmasında sanki o suçlu imiş gibi Kazılık Dağı ile söyleşmekte ve ona beddua etmektedir. Bu söyleşide dağın akar sularının akması, biten çimenlerinin bitmez olması, üzerinde koşuşturan geyiklerin koşamaz olup taş kesilmesi istenmektedir. Eserde insan ile doğanın bütünleştiği bir başka örnek de Salur Kazan’ın, evinin kâfirlerce yağmalandığını öğrendikten sonra onların peşine düşerek yolda su ile ve kurt ile yaptığı söyleşmedir. Bu söyleşmede Kazan suya, “Kayalardan çağıl çağıl akan su, ağaç gemileri yerinden oynatan su,

Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa

Hasan ile Hüseyin'in hasret gittiği su, şahbaz atların gelip içtiği su, ak koyunların çevresinde yattığı su" diye seslenerek ondan düşman ordusunun nereye gittiğini öğrenmek ister. Arkasından kurt ile yaptığı söyleşide de suyun özelliklerini saydığı gibi, kurdun doğa karşısındaki özelliklerini de dile getirerek ondan yardım istemektedir.

Verilen örneklerde görüldüğü gibi, doğadaki öğeleri somut canlı bir varlık gibi görerek onlarla söyleşme durumu bir yandan göçebe kültüründe doğa ile özdeşleşmenin bir göstergesi olarak algılanırken, öte yandan da eski Gök Tanrı dininin ve Şamanizmle ilgili inançların Dede Korkut hikâyelerine uzanmış kalıntıları olarak görülebilir. Eserde yer yer bu inançla ilgili anlatım biçimleri veya söz kalıpları göze çarpmaktadır. Bunun belirgin bir örneği, *Salur Kazan'ın Oğlu Uruz Han Boyunda*, Uruz'un düşmanlarınca asılmaya götürülürken ağaca seslenen soylamasında görülür. Gerçi bu soylamada, İslam inancından gelen özellikler ile ağaç kültürünün kalıntısı niteliğindeki özellikler birbirine karışmış durumdadır. Ancak, soylama dikkatli bir incelemeden geçirildiğinde, ağaç kültürüne ait kalıntılar açıkça kendini göstermektedir. Soylamada Uruz ağaca:

"Ağaç ağaç dir isem saña erilenme¹³ ağaç,
Mekke ile Medineniñ kapısı ağaç,
Musa Kelimeniñ asası ağaç,
Böyük büyük sularuñ köprüsü ağaç,
Kara kara deñizleriñ gimisi¹⁴ ağaç¹⁵

(...)" diye seslenirken ağacı, kendisini, Tanrıya ulaştıran bir araç olarak görmektedir. O sıradan bir nesne değil, kutsal bir nesnedir. Bu yüzden ona *ağaç ağaç!* diye seslenince utanç duygusuna kapılmamasını istemektedir. Gök Tanrı inancına göre, ilk insan dokuz dallı bir ağacın altında yaratılmıştır. Bu inançta ağaç Tanrıya ulaşma aracıdır ve kutsaldır. Dünyada Tanrıyı sembolize etmektedir. Soylamanın devamındaki :

"Eger erdür eger avratdur korhusu ağaç,
Başuñ ala bakar olsam başsuz ağaç
Dibüñ ala bakar olsam dipsüz ağaç
Meni saña asarlar götürmegil ağaç
Götürecek olur-iseñ yigitligüm seni tutsun ağaç
Bizüm ilde gerek idiñ ağaç

parçasında ağaç kültü ile ilgili şu inançlar dikkatimizi çeker. Gök Tanrı inan-

¹³ *erilenmek*: arlanmak, utanmak.

¹⁴ *Gimi*: gemi.

¹⁵ M. Ergun, *age.*, s. 108-109.

cında kutsal ağacın başı ve dibi görünmez. Çünkü dalları, Tanrı mekânı olan cennete uzanmakta, kökleri de yerin dibindeki şeytan mekânı olan cehenneme kadar inmektedir. Biri öldüğü zaman, ağaca asılması, onun Tanrı katına çıkmasını sağlamak içindir. Ancak, esir düşen birinin ağaca asılması, o ağacın kuruması ve asılan kimsenin Tanrı ile bağlantısının kopması demektir. Onun için Uruz, ağaçtan asılmasına engel olmasını ister. “*Bizüm ile gerek idüñ ağaç*” sözleri ile de her evin, her ailenin ve her boyun bir kutsal ağaca sahip olma inancı dile getirilmiş olmalıdır. Bu inanca göre, her evde kutsal bir ağaç buldukça Tanrı orada olacak, o eve iyilik, bolluk ve bereket girecektir. Eğer *Uruz* asılırsa, ağaç yok olacak ve onun evinde Tanrının hükmü geçmeyecektir. Bu hikâyede geçen “*ev ağacı*” motifi, eserin başka hikâyelerinde de geçmektedir.

Hikâyelerdeki soylamalarda göze çarpan ve ağaç kültüründeki kutsallığı dile getiren “*karşı yatan kara dağ*”, “*gölgelice kaba ağaç*” ve “*görklü su*” gibi kalıp sözler ve *dağ*, *ağaç*, *su* motifleri, Tanrı’ya ulaşma yolları ile ilgili söz kalıpları ve motiflerdir.

Hikâyelerde, hanlara ve beylere yön veren ozanlar ozanı Korkut Ata’nın soylamasında,

“*Karlu kara tağlaruñ yıkılmasun,
Kölgelüce kaba ağacuñ kesilmesün,
Kamın akan görklü suyuñ kurmasun,
Kadir Tañrı seni namerde muhtaç itmesün*”

biçimindeki dualarıyla, senin ilindeki kutsal nesnelerin *cennet* ve *Tanrı* ile ilişkisi kesilmesin. Tanrıdan kut almış olan bu nesnelere sürekli senin ilinde olsun, dilekleri yer almıştır. Çünkü, Tanrının olduğu yerde, iyilik, güzellik, bereketlilik ve bolluk vardır.¹⁶

Sonuç olarak, taşıdığı tarihî ve kültürel değerler yanında, Dede Korkut hikâyelerine doğa-insan ilişkisi açısından bakıldığında, görülmektedir ki, bu hikâyelerde bir yandan doğaya egemen olma duygusu kendini göstermekte; bir yandan da doğaya sahip çıkma ve onun insanı manen besleyen güzellik ve özelliklerinden yararlanma duygusu ağır basmaktadır. Bu duygunun ağır basmasında, doğanın insanı Tanrı’ya ulaştıran bir aracı olarak algılanmasının da etkisi olmalıdır, diye düşünüyorum.

¹⁶ Gök Tanrı inancı ve ağaç kültürü konusunda daha ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir İnan, *Tarih ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara 1972; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi-Kaynaklar ve Açıklamalar ile Destanlar*, I. cilt, Ankara 1971, II. cilt Ankara 1995; Emel Esin, “Ötüken Yış (Türk Sanatında Ağaçlı Dağ Hakkında Notlar)”, *Atsız Armağanı*, İstanbul 1976, s. 147-186; Metin Ergun, “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten* 1998/1 (TDK Ankara), s. 71-80.